

Občianske noviny

HLAS

Trenčianske Stankovce

špeciálne číslo

máj 2026

hlas.stankovce@gmail.com

Osobnosť európskeho formátu

Život a dielo Jána Lipského

Motto:

„História pre národ živý je tým, čím svedomie pre človeka. Človek bez svedomia je koža biedna, daromná, národ bezvedomostí o sebe a predkoch svojich je hromádka koží otrockých.“

Ludovít Štúr

Sú chvíle, keď sa človek - hoci len na okamih - zastaví. Nie preto, že by musel, ale preto, že cíti potrebu obzrieť sa späť. Do ticha minulosti, kde sa rodia príbehy, ktoré formovali nás samých, často skôr, než sme si to vôbec uvedomili.

Jedným z takýchto príbehov je aj život Jána Lipského zo Sedličnej - kartografa, vojaka a mysliteľa, ktorého meno dnes znie ticho, no ktorého dielo malo hlas d'aleko presahujúci hranice jeho rodného kraja. Autor prvej mapy Uhorska zostavenej na vedeckých základoch nebol len zručným technikom mapového obrazu sveta. Bol človekom svojej doby - presným, trpezlivým, neúnavným - a zároveň človekom, ktorý túto dobu po svojom presiahol.

Obdiv nad jeho morálnymi kvalitami, praco-

vitosťou a intelektuálnym rozhľadom v sebe však nesie aj znepokojenie. Nejde o Lipského - ten vykonal, čo mohol a čo považoval za správne. Ide o nás. O to, ako sa staráme o hmotné stopy jeho života, o pamiatky, ktoré sú viac než len kameňom či papierom; sú pamäťou. Ich stav je neraz zrkadlom našej vlastnej schopnosti vážiť si to, čo nás presahuje.

A predsa - aj dnes, keď sa svet mení rýchlejšie než mapy, vydávame svedectvo o svojej kultúre. Tým, že si pripomínáme Lipského život a dielo, posúvame d'alej odkaz histórie, ktorá nie je ani jednoduchá, ani pohodlná, no je vzácna. Robíme tak s tichým vedomím, že voči Jánovi Lipskému máme dlh - nie materiálny, ale morálny. Dlh pamäti.

Peter Chrastina

Narodil sa 10. 4. 1766, Sedličná - 260. výročie

Zomrel 2. 5. 1826, Sedličná - 200. výročie

Úvodná časť najvýznamnejšieho Lipského diela - Mappa generalis Hungariae...

Pôvod Jána Lipského

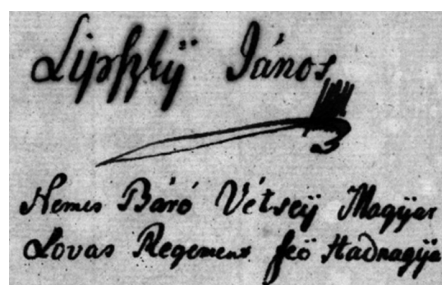
Význam diela a odkazu Jána Lipského hodnotili a budú hodnotiť mnohí odborníci i inštitúcie. Pre nás však zostáva podstatný aj iný fakt - že sa po celý život hlásil k svojmu pôvodu a k rodnému kraju. Práve tento vzťah k domovu dodáva jeho osobnosti ďalší ľudský rozmer a pripomína, že ide o človeka, o ktorom by sme mali poznať aspoň základné životné súvislosti.

Ján Lipský - človek, vojak a kartograf - sa narodil 10. apríla 1766 v Sedličnej ako syn Imricha Lipského a jeho prvej manželky Barbory, rodenej Pettenyovej. Hoci rodina bola evanjelického vierovyznania, krst sa uskutočnil v rímskokatolíckom kostole v Trenčianskej Turnej. Túto skutočnosť potvrdzuje zápis v cirkevnej matrike narodených (strana 674), kde je uvedený pod menom Joanes Lipsky. Takýto postup nebol v danom období výnimočný - deti nekatolíkov sa zapisovali do katolíckych matrik až do vyhlásenia tolerančného patentu v roku 1781.

Pôvod rodu Lipských siaha k takzvaným „pobelohorským“ exulantom, ktorí prišli do Uhorska z Nemeckého, dnešného Havlíčkovho Brodu. V prameňoch z roku 1642 sa spomína trenčiansky richtár Daniel Lipský. O niekoľko rokov neskôr, v roku 1649, ho cisár Ferdinand III. povýšil do šľachtického stavu. Túto skutočnosť pripomína aj rodový erb s vyobrazením kmeňa zlomenej (spílenej) lipy s dvoma ratolesťami po stranách - symbolom pretrhnutia i pokračovania rodu zároveň.

Koncom 17. storočia mala rodina Lipských už stabilné majetkové zázemie. V roku 1688 vlastnila pôdu a nehnuteľnosti v Práznovciach pri Topolčanoch, v Sedličnej i v Nozdrkovciach pri Trenčíne. Práve z tohto prostredia vyrástol Ján Lipský - človek, ktorého život sa rozvinul v širších európskych súvislostiach, no ktorého korene zostali pevne späté s krajom jeho pôvodu.

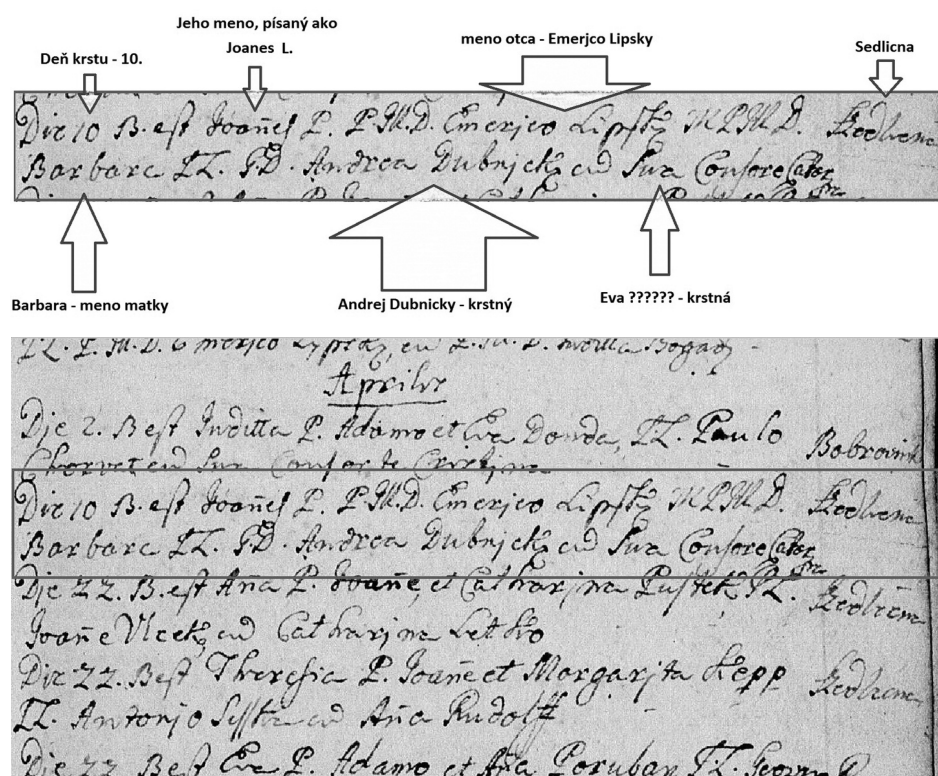
Peter Chrastina

Vlastnoručný podpis Jána Lipského

Erb Lipských

Záznam z cirkevnej matriky o narodení Jána Lipského

Ján Lipský a slávna Theresianische Militärakademie

Keď cisárovná Mária Terézia v roku 1751 rozhodla o založení vojenskej akadémie vo Viedenskom Novom Meste, chcela vyriešiť problém, ktorý v jej ríši pociťovalo veľa šľachtických rodín. Ich synovia - najmä deti dôstojníkov - sa často nedostali k vzdelaniu, ktoré by zodpovedalo ich postaveniu. Nová akadémia mala byť miestom, kde sa mladí muži naučia nielen disciplíne a vojenskému remeslu, ale aj zásadám slušného správania, jazykov a prírodných vied.

Budova Militär Akademie, Wiener-Neustadt

Kadeti Militär Akademie v čase pobytu Jána Lipského vo Wiener-Neustadt

V takejto podobe videl Ján Lipský Militär Akademie, Wiener-Neustadt

Práve na toto miesto, ktoré patrilo k najrešpektovanejším inštitúciám monarchie, prišiel v roku 1782 aj Ján Lipský. Mal iba šesťnásť rokov.

Kadetský život: slávnosti, disciplína a veľké návštevy.

Život kadeta bol náročný, ale aj plný výnimočných okamihov. Lipský sa so stovkami rovesníkov učil vojenskú taktiku, jazdu na koni či matematiku, no zároveň zažíval aj chvíle, ktoré si musel niesť celý život.

Kadeti museli byť vždy pripravení nastúpiť pri oficiálnych návštevách. Je veľmi pravdepodobné, že Lipský stál v radoch na nádvorí, keď v januári 1783 prišiel budúci ruský cár Pavel alebo keď akadémiu navštevoval cisár Jozef II..

A možno bol prítomný aj pri udalosti, o ktorej sa rozprávalo celé mesto – keď v marci 1782 do Wiener Neustadtu zavítal pápež Pius VI. sprevádzaný cisárom. Svätého otca víтали v borovicovom lese južne od mesta, potom ich zástupy obyvateľov sprevádzali až na nádvorie pevnosti a do kostola sv. Juraja. Kadetov na konci návštevy dokonca osobne požehnal.

Prvé kroky do veľkého sveta: mapovanie monarchie.

Lipský nebol len nadaný vojak. V roku 1783 sa stal dobrovoľníkom vo vojenskej kartografickej komisii, ktorá mala veľkolepú úlohu - mapovať celú Habsburskú monarchiu v rámci prvého vojenského mapovania. Práve tu sa rozvinul jeho talent, ktorý ho neskôr preslávil ako významného kartografa a geografa.

Od kadeta po plukovníka.

Oficiálny vstup do armády prišiel 4. decembra 1784, keď bol Lipský zaradený k 4. husárskemu pluku. Za štyri roky sa vyznamenal v bojoch proti Turkom a získal hodnosť podporučíka. Jeho kariéra potom nabrala rýchly spád a v roku 1813 už pôsobil ako plukovník cisárskych husárov.

Sám o sebe napísal, že vojenskému povolaniu zasvätil celý život: „*Volaniu vojny a jej skutočnej službe som predovšetkým zasvätil svoju existenciu.*“

Nezvyčajný záver života.

Lipský bol tiež členom slobodomurárskeho hnutia, čo výrazne ovplyvnilo aj jeho posledné rozhodnutia. Nechal sa pochovať nie na cirkevnom cintoríne, ale vo vlastnej záhrade medzi lipami. Jeho hrob prekryla jednoduchá kamenná doska - skromný koniec života muža, ktorý slúžil monarchii s oddanosťou a ktorého dielo v kartografii svojím významom pretrvalo celé generácie.

Peter Chrastina, Dušan Pevný

Čo predchádzalo Lipskému mape

Osudovou záľubou Jána Lipského zo Sedličnej bola popri topografii a geodézii predovšetkým kartografia - veda o mapách. Tejto disciplíne venoval mimoriadne množstvo úsilia a takmer všetok svoj voľný čas. S kartografiou ostane navždy spojené aj jeho meno: stal sa autorom prvej modernej mapy Uhorska, zostavenej na vedeckých základoch.

Bádatelia, ktorí sa zaoberajú životom a dielom Jána Lipského, nepoznajú presný začiatok jeho prác na mape Uhorska. Ako dôležitý medzník sa uvádza rok 1795, hoci prvé kroky k jej koncipovaniu podnikol Lipský už o niečo skôr.

Po podpísaní mieru s Turkami vo Svislove v roku 1791 bol Lipský prevelený do mierových posádok v Haliči a Bukovine. V tomto období sa pripravoval na spracovanie rozsiahlejšej vojenskej štúdie, ktorú plánoval doplniť mapovou prílohou. Tá mala vzniknúť na základe kartografického materiálu, ktorý systematicky zhromažďoval z územia celého Uhorska. Svoje zámery však musel prerušiť už v roku 1792, keď vypukla vojna s revolučným Francúzskom.

Zlom nastal po jeho príchode k pluku baróna Štefana Vécseyho. Práve tu sa Lipský opäť stretol s generálom Antonom von Neuom, ktorý ho povzbudil, aby sa neuspokojil s mapou ako doplnkom ku knihe, ale aby vytvoril samostatné kartografické dielo. Pravdepodobne v tomto období zohrali von Neu a Vécsey kľúčovú rolu aj pri predstavení Lipského uhorskému palatínovi, arcivojvodovi Jozefovi. Jeho úprimný záujem o vedu mal rozhodujúci vplyv na osud pripravovaného diela.

Popri službe pri Vécseyho pluku využíval Lipský takmer všetok voľný čas na prácu na mape Uhorska. Jej koncipovanie si vyžadovalo rozsiahle a kvalitné podklady, ktoré však nebolo jednoduché získať. Hoci pôsobil ako dôstojník, na mape pracoval ako súkromná osoba, a preto nemal automatický prístup ku všetkým potrebným údajom. Napriek tomu dokázal získať podporu viacerých vplyvných osobností a vydanie mapy sa pos-

Lipského mapa Budapešti

tupne stalo verejnou záležitosťou. Istým obmedzením však zostával fakt, že sa musel zaoberať bez vlastných výsledkov vojenského mapovania.

V roku 1797 bol Lipský na priamy rozkaz arcivojvodu Karola prevelený do Pešti, kde zotrval až do ukončenia práce na mape. V prvej fáze sa venoval kompletizácii dovtedy zhromaždeného materiálu a jeho doplneniu o kartografické výstupy zo zbierok Uhorskej komory, ako aj Kráľovskej miestodržiteľskej rady. Práve tu získal aj rozsiahlu mapu Uhorska od Antona von Neua, vytvorenú na základe výsledkov prvého vojenského mapovania, ktorá mala pre jeho prácu zásadný význam, najmä pre doplnenie nemapovaných oblastí kráľovstva.

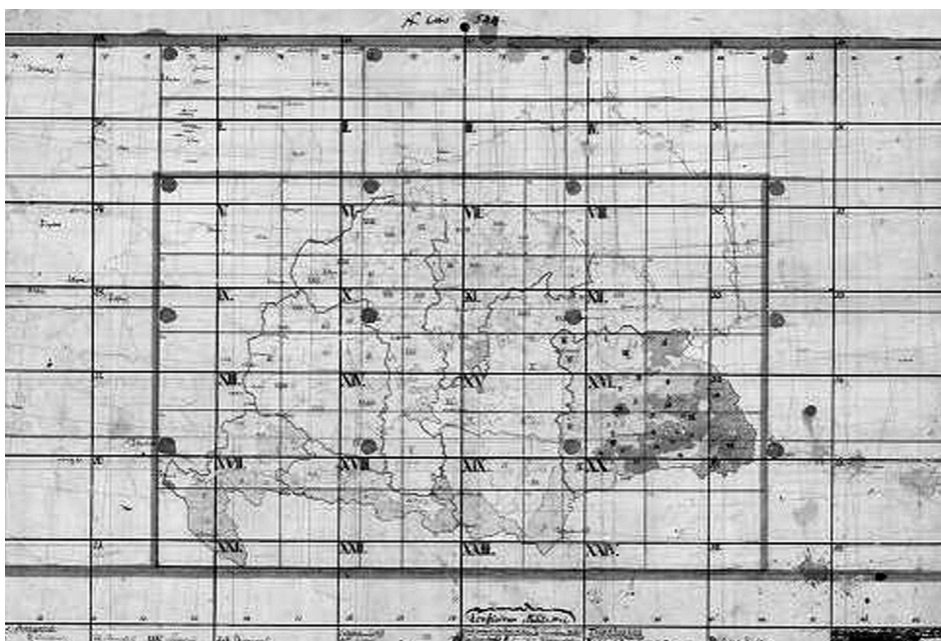
Prostredníctvom Ludwiga Johanna von Schedia sa dostal aj k mapám z archívu grófa Györgya Festeticha v Keszthelyi a vyžiadal si tiež podklady, ktoré zhromaždil Demeter Görög so zámerom jeho budúceho využitia v atlase.

Lipský postupne zozbieral takmer tisíc náčrtkov a máp, často rôznej kvality a spoľahlivosti. Typickým problémom bola nejednotnosť mierok, rozdielne zobrazovacie metódy a neistota údajov. Všetky tieto nedostatky musel korigovať. Napokon ho čakala azda najnáročnejšia úloha: sklbiť rozptýlené detaily do jednotného kartografického obrazu, čo si vyžadovalo vytvorenie siete pevných bodov.

Ešte predtým však vyhotovil náčrty jednotlivých uhorských stolíc. Neoddeliteľnou súčasťou mapy sa mal stať aj rozsiahly register, obsahujúci v abecednom poradí názvy obcí, vodných tokov, kót, rybníkov, polí, tovární a ďalších objektov, spracovaný podľa jednotlivých stolíc. V roku 1799 sa Lipský obrátil na Kráľovskú miestodržiteľskú radu so žiadosťou, aby tieto materiály sprostredkovala stoličným úradom na korekciu. Vďaka jeho kontaktom s palatínom bola žiadosť vyhovieňá, no návrat pripomienkovaného materiálu trval takmer tri roky.

Nepružnosť administratívy Habsburskej monarchie však nemala zásadný vplyv na celkový postup prác. Lipský toto obdobie využil na spracovanie matematických a metodických základov svojho diela, čím definitívne pripravil pôdu pre vznik mapy, ktorá sa neskôr stala jedným z pilierov moderného kartografického zobrazovania Uhorska.

Peter Chrastina

Raster Lipského mapy Uhorska

Vyhotovenie mapy Uhorska

Mapa Uhorska, ktorú Ján Lipský vydal v roku 1806, predstavuje prvé kartografické zobrazenie tejto krajiny, pri ktorom poznáme presne použitú mapovú projekciu. Prienikové rovnobežky boli zvolené na úrovniach 40° a 50° severnej šírky, pričom stredná hodnota mala 47° . Základným poludníkom sa stal meridián ostrova Ferro (dnešné Hierro), situovaný $30^\circ 10'$ východne od tohto bodu, ktorý sa v tom čase bežne používal ako nultý meridián, ešte západne od dnešného greenwichského.

Titulná strana Lipského diela

Významnú úlohu pri koncipovaní mapy zohral Lipského poradca a inšpirátor Franz Xaver Freiherr von Zach (1754 – 1832), matematik, astronóm a zakladateľ hviezdárne v nemeckej Gothe, rodák z Bratislavy. Práve on odporučil Lipskému použiť vtedy aktuálnu, dnes už nepoužívanú mapovú projekciu, známejšiu ako Murdochovo, resp. De l'Isleovo zobrazenie. Jej pôvod siaha ku kužeľovej projekcii Gerarda Mercatora (1512 - 1594), ktorú v roku 1754 použil pri zostavovaní mapy Ruska francúzsky astronóm Joseph Nicolas De l'Isle. Projekcia bola rovnakodĺžková, priemetová kužeľová plocha pretínala zemeguľu dvomi rovnobežkami a umožňovala pomerne vernú interpretáciu poludníkov i prienikových rovnobežiek, hoci sa Murdochovi nepodarilo úplne odstrániť jej skreslenia.

V čase, keď Lipský pracoval na mape, bola síce známa metóda triangulácie, no jej využitie bolo nákladné a existujúca trigonometrická sieť nepokrývala celé územie Uhorska. Preto sa rozhodol pre astronomické určovanie geografických súradníc vybraných bodov. Keďže práve tieto body tvorili základnú kostru mapy, kládol mimoriadny dôraz na presnosť polohopisu.

Lipský využíval údaje z hviezdární, ktoré založil Maximilián Rudolf Hell (1720 - 1792) v Trna-

ve, Jágri (dnes Eger), Budíne, Kluži a v Albe Julii. Na tieto merania nadväzovali staršie výsledky významných bádateľov, ako boli Samuel Mikovíni, Joseph Liesganig či Giovanni Battista Barcellini. K dispozícii však mal aj dáta neznámeho pôvodu, ktorých spoľahlivosť bola problematická a chyby v nich miestami dosahovali až dvadsať uhlových minút.

Uvedomujúc si, že na vytvorenie presnej mapy potrebuje hustejšiu sieť bodov s presne určenými súradnicami, obrátil sa Lipský na viacerých popredných astronómov. Keď však nespel, opäť zasiahla autorita uhorského palatína Jozefa. Na jeho podnet bola financovaná štátna astronomická expedícia, ktorej cieľom bolo určenie presnej polohy kľúčových bodov, najmä na okrajoch zobrazovaného územia.

Výpravu, vyzbrojenú Dallonovým teleskopom, presnými hodinami a kvadrantom, viedol chorvátsky astronóm Mirko Danijel Bogdanić (1762 – 1802), adjunkt budínskej hviezdárne. Expedícia, ktorá sa začala 16. decembra 1798, sa pohybovala v náročných podmienkach a výsledky meraní neboli vždy uspokojivé. Nepodarilo sa získať všetky potrebné údaje, čo Lipský považoval za vážny problém — najmä preto, že nebola presne určená poloha Petrovaradína, ktorý spolu s Budínom považoval za kľúčový východiskový bod mapy.

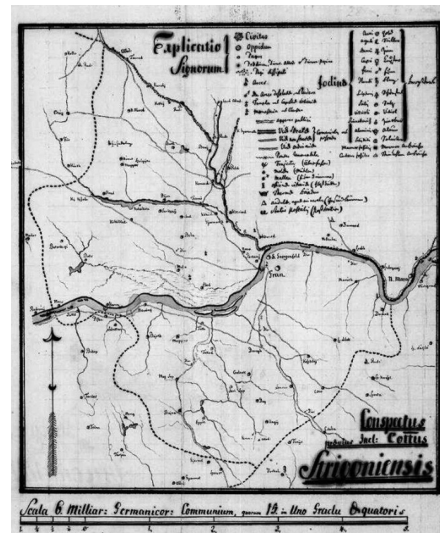
Na jeho žiadosť mala byť expedícia zopakovaná. Záujem verejnosti o vznik presnej mapy Uhorska bol mimoriadny a práca na nej sa stala takmer národnou udalosťou. Do jej podpory sa zapojili viacerí mecenáši vedy, ktorí prispeli buď finančne, alebo zabezpečením nových prístrojov. Druhá etapa expedície mala začať vo februári 1802, no Bogdanić ochorel na tuberkulózu, ktorej krátko nato podľahol. Vedenie výpravy preto prevzal sám Lipský. Jej hlavným cieľom bolo určenie poludníka Petrovaradína.

Neskôr sa objavili pochybnosti, či Lipský tieto pozorovania skutočne osobne realizoval, alebo či nezískal výsledky iba výpočtom. Jeho korešpondencia s Franzom Xaverom von Zachom však dosvedčuje, že po Bogdanićovej smrti pokračoval v astronomických meraniach sám.

Nepriame podklady k Lipského práci poskytol aj cestovateľ a vážený bádateľ Jasper Ulrich Seetzen (1767 – 1811), realizujúci astronomické pozorovania v službách ruskej cárovskej komory. Z jeho výsledkov vypočítali polohu niektorých bodov F. X. von Zach a J. Pasquich. Keďže sa tieto údaje k Lipskému dostali s oneskorením, mohol ich využiť len čiastočne.

Po ukončení výpočtov a zostavení základnej siete bodov nasledovala záverečná, no nemenej náročná fáza práce - zakresľovanie detailov podľa opravených a pripomienkovaných stoličných náčrtov. Tým sa uzavrel dlhý proces tvorby mapy, ktorá sa stala jedným z najvýznamnejších diel európskej kartografie svojej doby.

Peter Chrastina

Ukážka jednej z Lipského map

Ohlasy na Lipského mapu

Mapa Uhorska, ktorú Ján Lipský vydal v roku 1806, zaznamenala mimoriadny ohlas už bezprostredne po svojom vydaní. O jej výnimočnom prijatí svedčí aj fakt, že už o tri roky neskôr bolo potrebné dotlačiť ďalších 200 exemplárov. Dielo vzbudilo všeobecné uznanie nielen doma, ale aj v zahraničí a rýchlo sa zaradilo medzi najvýznamnejšie kartografické práce svojej doby.

Slovenský osvietenec, literát a významný zberateľ kníh Bohuslav Tablic (1769 - 1832) vyzdvihol Lipského mapu pre jej odbornú úroveň i jazykovú kultúru. V dobovej češtine o nej napísal: *„Jak krásné a mistrovské mapy, onen učený Slovák obrst Lipský pro Uhry a země k nim přináležející vypracoval, v nichžto jména v jejich vlastenském jazyku vyložena jsou.“*

Rešpekt si Lipského dielo získalo aj u popredných európskych kartografov. Nemecký kartograf, plukovník Theodor Emil von Sydow (1812 – 1873) ju označil za výsledok *„obrovskej usilovnosti“*, ktorý sa stal podkladom pre všetky neskoršie mapy tohto územia. Týmto konštatovaním výstižne pomenoval jej dlhodobý význam a vplyv.

K odbornej diskusii sa pridal aj astronóm a kartograf Franz Xaver von Zach; v roku 1806 ocenil kvalitu mapy, no zároveň upozornil na možnosti jej ďalšieho zdokonalenia prostredníctvom presnejšej triangulácie a astronomických meraní. O Lipského diele napísal: *„Pre väčšiu úplnosť mapy si treba želať iba to, aby bola vyhotovená vo väčšej mierke s úradnou trianguláciou a zdokonalená vo svojej presnosti astronomickými pozorovaniami pomocou zrkadlového sextatu, úplného kruhu a chro-nometra.“*

Vysoké ocenenie získala mapa aj v čisto praktickej, vojenskej rovine. Počas ťaženia proti Rakúsku v roku 1809 ju používal samotný Napoleon Bonaparte. Francúzsky vojenský inžinier Louis Albert Badier d'Albe (1761 - 1824) v tejto súvislosti napísal: *„Jeho Veličenstvo s obľubou používa pôvodnú Lipského mapu a dáva jej prednosť pred všetkými ostatnými.“* Skutočnosť, že mapa slúžila pri plánovaní vojenských operácií, je zároveň nepriamym dôkazom jej presnosti a spoľahlivosti.

S časovým odstupom sa k hodnoteniu Lipského mapy vrátila aj odborná obec 20. storočia. Český geograf profesor Jan Hromádka (1886 - 1968) ju označil za najhodnotnejšie vedecké dielo svojho druhu a vyzdvihol jej presnosť, plastické znázornenie terénu i spoľahlivé názvoslovie, ktoré rešpektovalo jazykovú rozmanitosť obyvateľstva Uhorska: *„Avšak d'aleko najhodnotnejším vedeckým dielom je veľká mapa Uhorska a k nemu pridružených krajín (Chorvátska, Slavónska, Vojenskej hranice, Sedmohradska) od Slováka Jána Lipského zo Sedličnej pri Trenčíne, dôstojníka cisárskej armády, vydaná v roku 1806, presná, so skvele znázorneným terénom a veľmi spoľahlivým názvoslovím, ktoré starostlivo rešpektuje jazyky národov, ktoré obývali Uhorsko.“*

O význame Lipského mapy svedčí aj jej opakované vydávanie. Vyšla viackrát v pôvodnej podobe (1817, 1833), ale aj v upravených verziách menších mierok. Napr. Tranquillo Mollo ju vydal vo Viedni opakovanne, avšak tieto mladšie edície už nedosahovali kvalitu pôvodného diela.

Lipského úspech sa prejavil zreteľne: jeho mapa zostávala dlhý čas jediným dostupným kartografickým zobrazením Uhorska. Neskorší autori máp sa často otvorene hlásili k tomu, že vychádzajú z Lipského práce – a aj tam, kde tak neurobili, bola jeho predloha zreteľne rozpoznateľná. Tým sa Ján Lipský definitívne zapísal medzi zakladateľov modernej kartografie v stredoeurópskom priestore.

Milan Šišmiš st.

Lipského kúria z roku 1970

Lipského kúria - nádvorie z roku 1980

Zakreslil svet, no sám zostal záhadou

Ján Lipský (latinsky Joannes Lipszky de Szedliczna) je meno, ktoré v povedomí obyvateľov Trenčianskych Stankoviec rezonuje predovšetkým v súvislosti s jeho výnimočným dielom kartografa a vojaka. Za mapami a hodnosťou plukovníka cisárskej armády, účastníka napoleonských vojen, sa však skrýva príbeh muža, ktorého osobný život zostáva dodnes len málo preskúmaný. Kto bol človek, ktorý zakreslil uhorský - a v širšom slova zmysle aj náš, slovenský - priestor do mapy?

Ján Lipský bol známy ako mimoriadne cieľavedomý, inteligentný a pracovitý muž. Jeho vášňou nebol spoločenský život, ba ani rodinné zázemie, ale veda, technika a geografia. Odborníci na historickú kartografiu dodnes považujú jeho rukopisné mapy za umelecky i vedecky hodnotné diela. Zo zachovaných zápiskov a korešpondencie vyplýva, že patril k introvertnejším povahám. Namiesto dôstojníckych klubov a aristokratických salónov venoval väčšinu voľného času štúdiu a kresleniu máp. Vo svojom okolí pôsobil uzavreto a rezervovane, hoci z osobnej korešpondencie vieme, že prechovával citový vzťah k dnes neznámej žene.

Po rokoch strávených v cisárskej armáde sa Lipský vrátil k otcovi do Práznoviec pri Topolčanoch, neskôr na rodinný majetok v Sedličnej. Našiel tu prostredie, ktoré mu vyhovovalo - pokojné, usporiadané a vzdialené od spoločenského ruchu. Hoci jeho meno bolo známe v odborných kruhoch habsburskej monarchie i za jej hranicami, Lipský nikdy nevyhľadával slávu či verejné uznanie. Viac mu vyhovovala samota

a pravidelný rytmus práce.

Z tohto obdobia jeho života sa zachovalo len málo priamych správ. Spomienky súčasníkov však hovoria o tichom a rozvážnom človeku, ktorý dbal na poriadok - nielen na papieri, ale aj v každodennom živote. Staral sa o hospodárstvo, chodieval na dlhé prechádzky po okolí, často s mapovacím náčiním, a jeho dom s knižnicou pripomínal skôr pracovňu vedca než zemiansku kúriu.

Pozoruhodné je, že aj na dôchodku zostával v kontakte s európskymi intelektuálnymi kruhmi. Korešpondoval s geografmi, kartografmi i vojenskými odborníkmi, s ktorými diskutoval o nových metódach mapovania. Hoci žil na okraji monarchie, jeho myslenie bolo otvorené a aktuálne. Okrem kartografie sa zaujímal aj o otázky správy štátu, administratívy a jazykov. Bol prívržencom osvietenských ideí, ktoré kládli dôraz na rozum, systematické poznanie a vzdelanosť. Jeho osobný život tak nebol naplnený rodinnými udalosťami, ale vytrvalou službou poznaniu.

Životný príbeh Jána Lipského potvrdzuje, že veľkosť človeka sa nemusí spájať s hlučnou slávou či verejným obdivom. Jeho odkaz pretrváva v Generálnej mape Uhorska (latinsky Mappa Generalis Regni Hungariae...) z roku 1806 - v presne zakreslených riekach, horských masivoch, mestách a dedinách, ktoré dovtedy nikto nespojil do jedného uceleného obrazu.

Lipský svojím životom dokazuje, že aj z malej dediny v srdci Slovenska môže vyrásť osobnosť celoeurópskeho významu. V čase, keď sa hodnota poznania často meria okamžitou pozornosťou či povrchnými gestami uznania, jeho príbeh pripomína trvalejší rozmer ľudskej práce - ten, ktorý zostáva zachovaný pre ďalšie generácie.

Ján Lipský zomrel bezdetný 2. mája 1826 vo veku 60 rokov. Jeden zo súčasníkov o ňom výstižne napísal: „Lipský nebudoval pamätníky - on zakreslil svet.“

A možno práve preto ostáva jeho stopa viditeľná aj tam, kde samotný človek zostal zahalený tichom.

Peter Chrastina

Za bielešnou vzhodu je kúria v Sedličnej, kde žil Ján Lipský

Súčasný stav hrobu Jána Lipského

Použité zdroje v špeciálnom čísle novín HLAS:

- PRIKRYL, Ľ. V. 1977. Vývoj mapového zobrazovania Slovenska. 1. vyd. Bratislava: VEDA, 1977. 481 s.
- PRIKRYL, Ľ. V. 1982. Slovensko na starých mapách. 1. vyd. Martin: Osveta, 1982. 176 s.
- PRIKRYL, Ľ. V. 1991. Život a dielo Jána Lipského. In: Spomienka na kartografa Jána Lipského: Zborník z rovnomeného seminára k 225. výročiu narodenia. Hrnciar, D. red. Bratislava; Trenčianske Stankovce: SÚGaK; ObÚ; Pobočka Slov. spol. geodetov a kartografov pri SÚGaK, 1991, s. 12-20.
- BELLOVÁ, M. - LUKAČKA, J. 2011. Ján Lipský: Generál, kartograf a osvietenec. Bratislava: Historický ústav SAV, 2011.
- CHRASTINA, P. 2009. Ján Lipský a prvá moderná mapa Uhorska. Online: <https://www.primaplana.cz/news/jan-lipsky-a-prva-moderna-mapa-uhorska/>. (15-05-2009)
- TIBENSKÝ, J. 1976. Ján Lipský a jeho miesto v dejinách kartografie. In: Historický časopis, 1976, roč. 24, č. 2, s. 235-251.
- LIPSKÝ, J. 1806. Mappa Generalis Regni Hungariae... (1806). Online: https://maps.hungaricana.hu/hu/HTI_Terkeptar/415/ (26-07-2025)
- ŠÍŠMIŠ, M. 1991a. O pôvode slovenského kartografa Jána Lipského zo Sedličnej. In: Spomienka na kartografa Jána Lipského: Zborník z rovnomeného seminára k 225. výročiu narodenia. Hrnciar, D. red. Bratislava; Trenčianske Stankovce: SÚGaK; ObÚ; Pobočka Slov. spol. geodetov a kartografov pri SÚGaK, 1991, s. 5-11.
- ŠÍŠMIŠ, M. 1991b. O osudoch knižnice kartografa a vojenského odborníka Jána Lipského zo Sedličnej. In: Spomienka na kartografa Jána Lipského: Zborník z rovnomeného seminára k 225. výročiu narodenia. Hrnciar, D. red. Bratislava; Trenčianske Stankovce: SÚGaK; ObÚ; Pobočka Slov. spol. geodetov a kartografov pri SÚGaK, 1991, s. 21-25.
- Österreichisches Staatsarchiv: SVOBODA, Die Theresianische Militärakademie und ihre Zöglinge 1894-1897.
- VAJSÁBLOVÁ, M. - BERGL, O. 2013. De l'Isleovo zobrazenie na Lipského mape Uhorska. In: Historické mapy, zborník z vedeckej konferencie 24. október 2013. Bratislava: Kartografická spoločnosť SR; Slovenský národný archív, 2013, s. 126-137.

Epilóg života vzdelaného človeka

Posledné roky života strávil Ján Lipský v ústraní. Po odchode do výslužby sa istý čas liečil vo viacerých kúpeľoch, až sa napokon vrátil k ešte žijúcemu otcovi do Práznoviec pri Topolčanoch. Odtiaľ odišiel do rodnej Sedličnej, kde 2. mája 1826 zomrel.

Podľa vlastného testamentu bol pochovaný v záhrade patriacej k Lipským kúrii. Je príznačné, že v súlade s jeho poslednou vôľou sa na smútočnom sprievode okrem najbližšej rodiny zúčastnil už len jeden poddôstojník. Hrob, nachádzajúci sa medzi dvoma starými lipami, je prikrytý jednoduchou kamennou doskou - bez okázalosti, v tichu, ktoré zodpovedá životu muža, pre ktorého bola práca dôležitejšia než vonkajšie uznanie.

Ján Lipský sa nikdy neoženil. Udržiaval však citový vzťah s istou svojou čiteľkou, o čom svedčí zachovaná nemecká korešpondencia z rokov 1812 – 1813, napísaná v Sarvaši. Aj vzhľadom na to, že nezanechal zákonitých dedičov, sa z jeho pozostalosti zachovalo len torzo. Vlastnil rozsiahlu knižnicu so zbierkou máp, ku ktorej mal osobitný vzťah, ďalej zbierku zbraní, porcelánu a ďalšie hodnotné predmety.

V testamente, napísanom 30. januára 1826, odkázal celý svoj majetok neteriam Kataríne Lehotskej a Jozefíne Machulovej. O význame duchovného dedičstva svedčia aj jeho vlastné slová, v ktorých vyjadruje nádej, že dokumenty, knihy a zbierky nadobudnuté „*miernosťou, prácou a drahými nákladmi*“ budú jeho nástupcami vážené ako najcennejší klenot. Skutočnosť však bola menej priaznivá: dedičky sa o pozostalosti dostali do súdnych sporov, ktoré sa tiahli takmer tri desaťročia a majetok napokon takmer úplne pohltili.

Zvyšky Lipského pozostalosti prešli v druhej polovici 19. storočia na potomkov gelnického lekárnik Michala Seldenreicha. Od roku 1867 patrili Seldenreichovým sirotám, ktoré si neskôr zmenili priezvisko na Zsolnay. Poslednými dedičkami boli Adela Zsolnayová, vydatá za statkára Hoffmana (pre staršiu a strednú generáciu Trenčianskych Stankoviec známa ako „*pani veľkomožná*“), a jej dcéra Zuzana Maxonová. Práve z ich rúk sa časť Lipského knižnice dostala do Trenčianskeho múzea; menšia časť pozostalosti sa pravdepodobne nachádza aj v zbierkach Maďarského národného múzea v Budapešti.

V služobnom styku a v oficiálnych dokumentoch používal Ján Lipský nemčinu a latinčinu (podpisoval sa drobným písmom ako Joannes Lipszky de Szedliczna, J. v. Lipszky, J. Lipszky m.p. a pod.), ako si to vyžadoval jazyk monarchie a dobová administratívna prax. Podpisoval sa rôznymi podobami svojho mena, prispôbenými úradnému kontextu a prostrediu, v ktorom pôsobil. Slovenské povedomie si však niesol z rodiny a domova - jeho otec písal vlastný životopis i rodokmeň po slovensky. Aj Lipský svoju súkromnú korešpondenciu, pamäti a napokon i testament zaznamenával prevažne v rodnom jazyku. Práve v týchto osobných textoch, mimo oficiálnych štruktúr moci, sa najzreteľnejšie prejavuje jeho vnútorná identita.

Vzdelanca a kartografa Jána Lipského preto možno jednoznačne považovať za Slováka. Prisudzovanie poľského či maďarského pôvodu neobstojí pred faktami ani pred duchom jeho diela. Zostáva osobnosťou, na ktorú môžeme byť právom hrdí - nie pre okázalosť života či vonkajšie pocty, ale pre presnosť, vytrvalosť a zodpovednosť. Jeho mapy prežili svoju dobu a dodnes pripomínajú, že tiché, poctivé dielo má trvalejšiu hodnotu než hlasná sláva.

Peter Chrastina

Pôvodný hrob Jána Lipského prikrytý vencami - približne v roku 1946

Hrobka Lipského na foto z roku 1960

Redakcia HLAS

Noviny pripravili: Ing. Martin Jurčo, Gabriel Kádák, Bc. Monika Pevná, Ing. Jozef Kádák, Bc. Radovan Siva, Dušan Pevný, Pavol Kurtiš
Ing. Štefan Šmatlák, Tomáš Sliva, Slavo Tomík, Ing. Vendelín Sedláček, Dominika Mojžišová, Pavol Múdry, Mgr. Vlasta Pevná - korektúry.
Grafická úprava: Jano Kukučka, Tlač: DUO PRINT s.r.o., L. Podjavorinskej 5, Nové Mesto nad Váhom, Prevádzka Trenčín Náklad: 1000 ks.
Periodicita vydania: 6x ročne. Zapísané v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry SR pod číslom: MK – EV 5100/15.
Vydavateľ: Dušan Pevný, Rozvadze 501, 913 11 Trenčianske Stankovce

Texty sú zverejnené v pôvodnej verzii autorov bez úprav.

Podnety občanov možno zasielať na e-mailovú adresu: hlas.stankovce@gmail.com.

